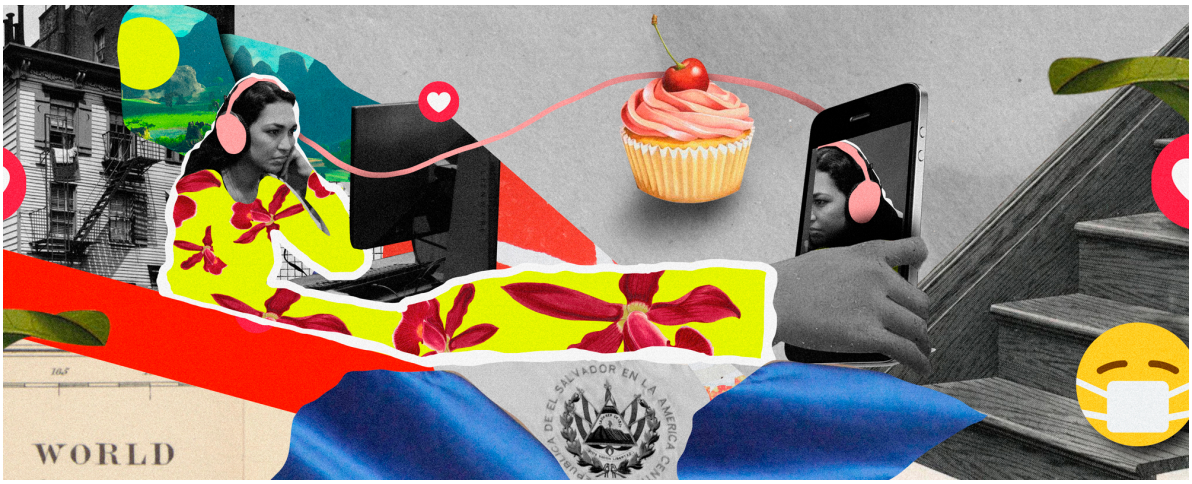
ELS AGENTS DE COOPERACIÓ AL DESENVOLUPAMENT

Operació miceli: desafiaments globals i joventut transnacional salvadorenca

Amparo Marroquín Parducci, Olga Vásquez Monzón

Il·lustració: Hansel Obando

> Mai no vaig imaginar viure una emergència d'escala mundial, ni les repercussions en els modes de vida que comporta. Tanmateix, des de l'inici de la quarantena al nostre país, he vist la meva vida des d'una altra terra. Al principi no percebia grans canvis, només el fet d'estar a casa obligatòriament. Pensava que no duraria massa, que la pandèmia acabaria ràpid, ja que semblava un virus com tots. No obstant això, els mitjans de comunicació van substituir la meva confiança per por i confusió, perquè ja no només es tractava de salut, sinó de política i transformació cultural.
>
> Luis, 27 anys

Quan es parla de "desafiaments globals" per al nou mil·lenni generalment tenim presents reflexions d'experts dels organismes internacionals, l'acadèmia o les organitzacions no governamentals. I molts d'ells ens han vingut alertant sobre situacions com el canvi climàtic, la crisi de l'aigua, la fam, la violència, la pobresa, la inequitat, l'exclusió i tants

altres problemes que amenacen no només la vida humana sinó la biodiversitat del planeta [1]. Quan parlem de "joventuts" la situació és semblant. El 2015, un grup d'experts de la CEPAL va desenvolupar un estudi sobre les realitats de la joventut a l'Amèrica Llatina i els reptes a que feia front per aconseguir un desenvolupament amb igualtat. Ja aleshores, l'estudi plantejava dos grans reptes: el de garantir els drets i respondre a les demandes dels joves que es troben en espais on la seva veu no té eco, i el de considerar els joves com a actors fonamentals per al desenvolupament, fent-los partícips d'aquest procés [2].

A partir dels reptes assenyalats per aquest estudi, creiem que el tema de "Joventuts i desafiaments globals" s'ha de pensar a partir de les experiències i les veus de la joventut. Aquest text pren com a punt de partida una experiència desenvolupada amb joves d'El Salvador el juny de 2020, durant el confinament provocat per la pandèmia de COVID-19. L'exercici tenia l'objectiu principal de recollir informació sobre les rutines quotidianes i els consums culturals en temps de pandèmia, i el recorregut va ser la construcció d'un text personal i després un treball col·lectiu a partir d'una enquesta. Les respostes generades van permetre identificar un desafiament que amb prou feines ha estat esmentat per les veus expertes: la urgència de transformar el model de relacions quotidianes.

Desafiament comú: la revisió del nostre model de relacions

Més que desafiaments globals, volem reflexionar sobre un desafiament comú. L'adjectiu global es relaciona amb allò que es refereix al planeta o al globus terraqüi, mentre que l'adjectiu comú al·ludeix a allò que pertany a totes les persones o coses que tracta. I aquest és el punt que volem subratllar: pensar en causes comunes més que globals implica a totes les persones, independentment de la seva edat, gènere, ètnia, religió o ideologia. Els problemes globals generen desafiaments comuns. I, en aquest cas, volem posar l'èmfasi en aquest enorme desafiament del nostre model de convivència quotidiana. Si bé existeixen moltes propostes per aproximar-nos al model de convivència, després d'escoltar i revisar els plantejaments dels joves salvadorencs, volem rescatar-ne dos que ens resulten essencials.

La primera, és la proposta elaborada pel filòsof i teòleg brasiler, Leonardo Boff, qui afirma que la crisi ecològica, social, econòmica i política que enfronta el planeta a l'actualitat és resultat de la primacia d'un model de convivència basat en el mode de conquesta i dominació [3]. Revertir aquesta crisi requereix restablir el relligament de l'ésser humà amb si mateix, amb els altres, amb la naturalesa i amb el sentit transcendent de la vida com a base per a un model de convivència sustentat en la cura i el respecte. Tanmateix, el restabliment del relligament de l'ésser humà amb el seu entorn no és un procés espontani, sabem que implica posar en moviment una energia estructuradora que aconsegueixi transformar totes les nostres relacions.

> Els problemes globals generen desafiaments comuns. I, en aquest cas, volem posar l'èmfasi en aquest enorme desafiament del nostre model de convivència quotidiana

La segona proposta de convivència la reprenem a partir del llibre *The power of partnership: seven relationships that will change your life* [4]. En aquest treball, la intel·lectual austríaca, Riane Eisler, afirma que per transformar el model de la convivència quotidiana és necessària una transformació cultural des de quatre components bàsics del model social vigent. El primer d'ells és el pas d'una estructura de dominació jeràrquica a una estructura igualitària basada en nexes col·laboratius de cura mútua. El segon implica abraçar els valors de l'empatia, la no-violència i la cura com a propis a la humanitat i no només de les dones. El tercer component proposa l'eradicació de la violència i la por com a mecanismes de control per sustentar la cohesió social en la confiança i el respecte. I el quart component suggereix ancorar la noció de moralitat en el respecte envers l'alteritat i no en el control i domini dels altres. Aquesta transformació, assenyala Eisler, s'expressa en set relacions humanes fonamentals: la relació amb un mateix; les relacions d'intimitat (família, parella, amics); les relacions amb la comunitat local i l'àmbit laboral; les relacions amb la comunitat nacional; les relacions amb la comunitat internacional; les relacions amb la naturalesa i les relacions espirituals.

La nostra experiència

El Salvador va viure una de les quarantenes més llargues i estrictes d'Amèrica Llatina. El període de reclusió i aïllament complet de la quarantena —que va durar des de març fins a l'agost de 2020— es va viure amb una barreja de sensacions i sentiments. D'una banda, les classes més populars es van veure enfrontades al trasbals d'haver de buscar alternatives per aconseguir el seu aliment, això va implicar que la reclusió va ser una espècie de normativa que s'havia d'infringir per continuar la vida. D'altra banda, en les classes baixes i mitjanes, però amb un ingrés fix per família, es va percebre una espècie d'entusiasme exacerbat en pensar a passar trenta dies sense haver de sortir de casa ni subjectar-se a les rutines i horaris institucionals. Per una altra, la gran majoria de la societat salvadorenca es va enfrontar amb una intensa sensació de por. Això no només per la falta d'informació precisa sobre el COVID, sinó, sobretot, per les mesures autoritàries adoptades pel govern durant el confinament.

Just abans de complir els dos mesos de l'allargada quarantena, un grup de docents i estudiants vam decidir fer alguna cosa per entendre com això que passava al món estava afectant les nostres maneres d'entendre'ns al nostre petit territori. La iniciativa no va ser motivada per un objectiu acadèmic que va esdevenir, a més, en un procés terapèutic: era necessari construir sentit enmig del caos quotidià i per aconseguir-ho havíem de començar escoltant-nos a nosaltres mateixos. Calia preguntar, documentar, revisar, construir un arxiu propi.

La primera tasca va consistir en que cada participant havia de redactar un breu text autoreflexiu que recollís les rutines quotidianes del confinament. El que compartim en aquests textos va permetre constatar que l'impacte de la pandèmia estava canviant alguna cosa en la nostra manera de relacionar-nos. Semblava que la nostra salut física, mental i espiritual depenia d'un model de relacions la base del qual era la cura, la col·laboració i el respecte mutu. També percebem que no havíem arribat a aquesta transformació sense

conflictes, ni negociacions. Tanmateix, va prevaler la decisió i la voluntat per viure aquest temps extraordinari de la millor manera.

A gairebé un any d'aquesta experiència, resulta una espècie d'al·legoria del gran desafiament que tenim en comú: la revisió del nostre model de relacions és indispensable per garantir el present i el futur del nostre planeta i de totes les formes de vida que hi ha en ell. Sense pretendre esgotar la riquesa de la proposta d'Eisler, volem mostrar —des de l'experiència de joves d'El Salvador— alguns indicis de la tan anhelada transformació cultural en almenys quatre dels set àmbits de relacions.

Relació amb nosaltres mateixos, el descobriment

Cap de nosaltres no pot canviar-ho tot però tots podem canviar alguna cosa; i un bon lloc per començar el canvi som nosaltres mateixos, assenyala Riane Eisler. I aquesta va ser la primera relació que vam posar sota la lupa durant el confinament. Va ser una espècie de descobriment. Al món de l'acceleració, el pensament demorat i la introspecció semblen estar fora dels nostres escenaris. La pandèmia va forçar la maquinària capitalista global cap a un alentiment dels processos que va permetre, per un instant, que miréssim endins.

Un indici de que ens movem cap al paradigma de la cura és el fet d'aprendre a sentir-nos bé i en sintonia amb el propi cos. Estar en diàleg i generar consensos, com va assenyalar Marlen, implica incrementar també la capacitat per al plaer i la sensibilitat:

> Pensant en el cos, i en com habita el meu cos l'espai enmig d'aquesta pandèmia, he provat d'escoltar-lo i no forçar-lo o pressionar-lo amb rutines d'exercicis molt pesades. Abans del confinament m'exercitava una o dues vegades a la setmana, feia exercicis de Pole Dance o Acroioga en teles, he provat de mantenir aquesta rutina. Enmig de la pandèmia he desenvolupat una espècie de diàleg i consens amb el meu cos. De vegades el meu cos no vol fer res i de vegades vol molt. La meva pràctica d'exercicis actual m'ha permès una altra manera de biomecànica quotidiana.
>
> Marlen, 33 anys

A més de la consciència sobre una alimentació saludable, la revisió de la relació amb un mateix porta també aparellada la deconstrucció dels estereotips de gènere. Si bé a la majoria de famílies la càrrega domèstica durant el confinament es va mantenir sobre les espatlles de les dones, hi va haver espais on van començar petites transformacions com les que es comparteixen en aquesta experiència:

> Un altre aspecte rellevant que ha canviat en la meva vida és el del

> menjar. Com he dit anteriorment, acostumava a menjar fora sempre, i jo era conscient de que per aquest motiu la meva alimentació no era gaire bona. Em costava trobar llocs que venguessin menjar casolà i que m'agradés, per la qual cosa de vegades simplement em saltava els àpats. Ara tots els dies faig torns amb el meu pare per cuinar el dinar. Aquesta és la part que més m'ha agradat de la quarantena, perquè gaudeixo molt més del menjar i perquè tenia molt de temps de no cuinar, així que fer-ho ara de nou és una gran motivació. M'esforço a pensar què fer amb el que tinc, em preocupo pels ingredients que utilitzo, i encara que de vegades les coses no queden tan bones com espero, continuo pensant que mentre més ho faci millor quedaran.
>
> Elena, 23 anys

> El cuinar és ara un tasca quotidiana i un ofici però, sobretot, un plaer. Estar pendent de triar els millors ingredients, utilitzar-los de la millor manera, del bon gust, de la consistència, de com es presentarà i servirà el menjar i de qui en gaudirà s'ha tornat més sociable i important a l'hora de realitzar aquesta activitat perquè ajuda a fer el menjar amb més afecte, precisió, dedicació.
>
> María José, 25 anys

> La revisió del nostre model de relacions és indispensable per garantir el present i el futur del nostre planeta i de totes les formes de vida que hi ha en ell

Diferents estudis i enquestes van mostrar que aquest descobriment no va ser l'excepció. Moltes persones, famílies i col·lectius es van trobar sobtadament enfrontats a la necessitat d'entendre's a si mateixos i cuidar-se. La malaltia, la mort i el sofriment van col·locar a la humanitat, però en especial els joves, en un altre to de relacions.

Relacions íntimes: família, parella, amistats. Altres relacions són possibles

Eisler afirma que el conjunt de relacions íntimes que s'estableixen amb la família, la parella

i les amistats constitueixen el cor de la transformació cultural. És en aquest nucli íntim on es reprodueix el model vigent o on pot començar a forjar-se el nou model de relacions sustentades en la cura, la col·laboració i el respecte mutu. La societat salvadorenca té una forta empremta adultocèntrica, autoritària, patriarcal. Aquesta és la norma. Si bé durant el confinament va augmentar l'índex de violència i abús en moltes famílies, hi va haver algunes experiències que mostren indicis de relacions més horitzontals basades en l'escolta i el respecte mutu. Aquesta va ser l'extraordinària excepció que mostra que, fins i tot en una societat violenta i autoritària, altres models són possibles:

> Puc identificar quatre modificacions a la meva rutina des que es va iniciar la quarantena, dues de negatives i dues de positives. Com a canvis positius puc ressaltar la reactivació de la comunicació amb la meva família, que havia desplaçat a segon pla, i l'adquisició del gust pels videojocs, que em va permetre ser part d'una nova comunitat, compartir amb els meus germans i socialitzar d'una forma diferent.
>
> Ale, 30 anys

> Ara, com mai abans, ens saludem amb la meva família i ens fem videotrucades. I els divendres comentem la pel·lícula que els comparteixo tots els dilluns. Mai no havia tingut l'experiència de compartir els meus gustos amb la família. A l'hora del cafè amb pa juguem que el bevem a casa d'alguna reina i busquem museus del món a través de Google Art.
>
> Diana, 30 anys

> Ara, a causa del confinament, realment he de conviure amb els altres. Això ràpidament va provocar que sorgissin conflictes, especialment amb la meva germana: lluitem per qui havia de fer el oficio [5], per qui utilitzava l'ordinador, i com que casa meva és petita, fins i tot ens barallem per descansar en determinats llocs. Com estava acostumada a estar sola, només la presència dels altres em resultava incòmoda, com si estiguessin envaint el meu espai. Malgrat que a l'inici va ser difícil, gradualment hem après a gestionar la situació: vam establir horaris per a les tasques

> domèstiques per torns, i som comprensives sobre qui necessita utilitzar més l'ordinador. El costat positiu és que la nostra relació ha millorat, ja que dediquem més temps als altres.
>
> Elena, 23 anys

Un altre indici d'acostament al model de relacions sustentat en la cura, la col·laboració i el respecte mutu està vinculat a les relacions d'amistat. L'experiència generada pel confinament va permetre un nivell de comunicació que va transcendir la camaraderia i va permetre endinsar-se en els vincles a partir de compartir experiències:

> El tercer aspecte que ha canviat és la meva relació amb els meus amics. Abans de la quarantena solíem reunir-nos constantment a jugar jocs de taula i parlar, o ens reuníem per jugar al Pokémon GO. A més sortíem a menjar junts, ja que alguns d'ells també estudien a la UES. Ara generalment totes les nits ens trobem en videojocs que inclouen voice chat. Així, mentre juguem, escoltem les experiències dels altres. Si volem jugar a un altre tipus de coses fem videotrucades.
>
> Elena, 23 anys

> Després de menjar i fer les tasques domèstiques, fos rentar els plats o omplir ampolles amb aigua (segons els torns setmanals que tenim amb la meva germana), dedicava la meitat de la tarda a un curs de grec bàsic (ja que la meva proposta per al congrés requeria la mitologia grega i em va resultar interessant aprendre a llegir grec clàssic), i l'altra meitat a jugar amb els meus cosins, a jocs de taula o videojocs. A la nit, sopar i veure les notícies era el que marcava l'inici, seguint amb veure anime o vídeos d'anàlisis narratives i receptes de cuina a YouTube. I a l'hora d'anar al llit, mai deixava de xatejar amb els meus amics i explicar-nos el nostre dia.
>
> Kevin, 23 anys

I davant la visió més instrumental i desconfiada de la tecnologia, aquesta investigació va permetre documentar la tecnologia com a una interfície que connecta, que intermedia, que construeix relacions.

El nostre lloc de treball i les relacions amb la comunitat local, però amb la tecnologia al centre

Una de les experiències més fortes que vam viure durant el confinament provocat per la pandèmia va ser la desconfiança cap als altres, que en un país com El Salvador ja es trobava establerta des de múltiples formes de violència, però que es va reforçar per raons d'higiene, per salvaguardar-nos, la tecnologia va resultar ser el punt de trobada i de la nova certesa:

> Abans no pensava en rentar-me les mans netes cada mitja hora, en desinfectar pràcticament totes les compres, en mantenir distancia social, en pensar que els altres són els meus "enemics" per ser potencials portadors del virus. Em va canviar la vida de cop, els meus objectius i, per descomptat, el meu caràcter.
>
> Luis, 27 anys

El model de relacions vigent va exacerbar els nostres temors i va fer de qualsevol veí o companya de feina una amenaça, com va succeir en el cas del personal de salut que estava en primera línia. Tanmateix, com en un món paral·lel, hi va haver també experiències que es mostren com a petits indicis esperançadors en el camí cap a la transformació de les relacions. La confiança, el respecte i la col·laboració són possibles, fins i tot al món virtual:

> Em va semblar encertat parlar sobre els videojocs perquè si bé la tecnologia no és aliena a la meva quotidianitat, mai no els hi vaig dedicar massa temps, sempre vaig pensar que no eren per mi i que resultaven una pèrdua de temps. Tanmateix, en aquest moment els considero el modificador més gran de la meva rutina cultural, em van permetre interactuar de manera diferent de l'habitual, fer noves amistats i posar a prova moltes de les meves habilitats. Actualment soc un vídeo-jugador actiu que dedica d'una a dues hores diàries a diversos jocs, això, sense comptar el temps que inverteixo en grups de xat per aprendre més de les modalitats de joc i del col·lectiu en general.
>
> Ale, 30 anys

> D’igual forma, la meva experiència amb aplicacions i estratègies tecnològiques ha canviat per complet. Com a docent tinc tres aules virtuals, realitzo videotrucades i tinc un segment virtual des de la meva àrea de cultura. És així com vaig decidir inscriure’m i seguir joves que treballen a casa i descobrir quins són els seus mètodes.
>
> Diana, 30 anys

Les persones amb qui compartim espai físic —sigui al veïnat o a la feina— esdevenen família en la mesura que hi interactuem de manera quotidiana. En el cas dels veïns, el confinament ens va obligar a reconnectar-nos-hi per la necessitat de la supervivència:

> La falta de feina i ingrés econòmic en la meva família va fer que comencéssim a pensar amb la meva mare en fer platerets típics i vendre’ls dins de la colonia [6] . L’inici va ser incòmode per a mi, la majoria dels platerets no estàvem acostumades a fer-los, això em va animar a veure vídeos i receptes a internet, preguntar, anotar, experimentar i improvisar per preparar un bon menjar. Pensava que, aquestes receptes, heretades després de generacions, eren significatives per a delit dels salvadorencs/as, era “pecat” no saber-les fer. Ja amb la pràctica i la rutina, després de la prova i error, amb paciència, imaginació i improvisació s’ha tornat fàcil, interessant i satisfactori realitzar no només platerets típics —que han generat ingrés econòmic dins de la meva llar i gratificació pels veïns— sinó també altres receptes atractives que provo de fer sovint.
>
> María José, 25 anys

> Els problemes globals tindran solució en la mesura que aprenguem a moure les relacions quotidianes cap a un model diferent de relacions: el model de col·laboració solidària

Malgrat que hi va haver experiències de violència i exclusió, com els casos en què infermeres i metges van ser agredits als seus mateixos veïnats per considerar-los potencials

portadors del virus, també hi va haver casos en què els habitants del barri o la colonia es van organitzar per sortir a comprar aliments, medicines i fins i tot per respectar les mesures d'higiene en l'espai compartit. Vam veure persones fer-se càrrec de garantir aliment a persones grans o a persones amb dificultats de mobilitat, i sentim la necessitat de col·laborar els uns amb els altres per poder cuidar-nos entre tots davant la pandèmia.

Les nostres relacions espirituals

Independentment de tenir o no una confessionalitat religiosa particular, les relacions espirituals al·ludeixen a la capacitat de connectar amb una dimensió que transcendeix la vida material i física. D'aquesta dimensió parlen els múltiples rituals que com a societats compartim al voltant de les experiències fundacionals de la vida: la festa i el dol. La pandèmia ens va obligar a migrar cap a la virtualitat, no només per acompanyar-nos en els comiats dels amics o familiars, sinó per mantenir-nos connectats amb rituals —grans o petits, col·lectius o personals— que donen sentit a la quotidianitat:

> Les vetlles van tenir canvis en no permetre les aglomeracions. Les celebracions d'aniversari, el dia de la mare, no van ser presencials sinó per videotrucada. La Setmana Santa va ser des de casa, veient la missa, igual com s'ha optat per veure les misses dominicals des de la TV.
>
> Eduardo, 28 anys

> La música m'ha ajudat a surfejar els oceans de pensaments que planen sobre mi, és gairebé un miracle quan cauen les hores per acabar el dia. Tot el que ha portat la pandèmia ha servit per empènyer-me al coneixement més cru i sincer de la meva identitat, a la lluita pel domini de la meva ment i a les ganes de continuar vivint. Gràcies al cel les meves rutines diàries en temps de pandèmia m'han servit per transformar una vegada més la meva vida i no per enfonsar-me en la queixa.
>
> Luis, 27 anys

A l'enquesta realitzada per a aquest mateix exercici, de 926 persones salvadorenques enquestades durant el mes de juliol de 2020, el 57% de respostes deien haver aconseguit benestar espiritual a través de la música. Enmig de l'ansietat, la frustració i l'avorriment generat durant el confinament, les persones van aconseguir una connexió amb aquesta dimensió transcendent a través de la música.

Epíleg

> El 2020 passarà a la història no només com un any ple de caos i incertesa, sinó que també serà un moment històric que deixarà en evidència la inquietant necessitat de l'ésser humà per continuar sent un ésser social.
>
> Noé, 26 anys

L'abril del 2021, el Fòrum de la Joventut del Consell Econòmic i Social va permetre a les i els joves participants aportar el seu punt de vista sobre els desafiaments globals. La joventut va destacar l'impacte de la pandèmia de COVID-19 en la salut, el medi ambient i els sistemes alimentaris. Així mateix, els i les joves participants van subratllar la importància de treballar a favor de sistemes alimentaris més equitatius, així com aconseguir una educació orientada a opcions d'alimentació més saludables i sostenibles tant per a les persones com per al medi ambient.

No hi ha dubte de que les conclusions del fòrum assenyalen problemes globals. Tanmateix, és necessari recordar que els problemes globals tindran solució en la mesura que aprenguem a moure les relacions quotidianes cap a un model diferent de relacions: el model de col·laboració solidària. Allà començaran els canvis positius en la nostra vida quotidiana i al nostre món. Aquest és el desafiament comú. I és interessant pensar que això pugui ser possible, enmig de la pandèmia, en una de les societats que durant molts anys ha tingut un dels índexs més alts d'homicidis violents.

La pandèmia ens va posar davant la nostra manera d'entendre la convivència: com a conquesta, violència i dominació, o com a cura, respecte i col·laboració. Si podem pensar en una imatge, volem que sigui aquesta: la del miceli —aquest teixit subterrani capaç de sustentar els fongs i de connectar la vida vegetal amb els altres regnes que conviuen en la naturalesa— hem de connectar a cada persona perquè, unida al potencial de la comunitat local, nacional i transnacional, faci possible la transformació cultural tan necessària que la pandèmia ens va fer veure. L'operació miceli consisteix en això, en canviar les nostres maneres d'estar junts, per altres més humanes, més amables, molt més connectades d'una manera conscient.

Aquest article ha comptat amb la participació de Roxana Martel, Marlen Argueta, Kevin Marquez, Eduardo Crespín, Elena Gómez, María José Infante, Diana Bonilla, Luis Zamora, Noé Acosta i Ale Cartagena.

REFERÈNCIES

1 — Poden revisar-se les propostes de l'Institut de Salut Global de Barcelona, El Proyecto Milenio i la CEPAL. També hi ha propostes d'experts en revistes com *The Economist* i *Ethic*. La Fundació Pere Tarrés de la Universitat Ramón Llull fins i tot ofereix el postgrau "Expert universitari en reptes globals: geopolítica, desigualtats, medi ambient, drets humans i diversitat cultural".
2 — Trucco, D., Ullmann, H. (eds.) (2015) *Juventud: realidades y retos para un desarrollo con igualdad*, Santiago: Libros de la CEPAL [Disponible en línia].
3 — Boff, L. (2004) *Ética y moral. La búsqueda de los fundamentos*. Santander: Sal Terrae.
4 — Eisler, R. (2003) *The power of partnership: Seven relationships that will change your life*. Principiant, CA: New World Library.
5 — Les tasques domèstiques.
6 — Unitat habitacional equivalent al barri o veïnat.

Amparo Marroquín Parducci
Amparo Marroquín Parducci és professora i investigadora del Departament de Comunicació i Cultura de la Universitat Centroamericana d'El Salvador (UCA) des de 1997. Les seves àrees d'investigació giren al voltant de les migracions, les violències, les narratives mediàtiques, la memòria i la cultura d'El Salvador. A la seva tesi doctoral va sistematitzar part del pensament de Jesús Martín Barbero i les seves propostes per pensar els mitjans, la cultura popular i les configuracions simbòliques d'Amèrica Llatina. Té interès en analitzar la manera com les identitats, les cultures i les narratives als mitjans de comunicació han canviat a partir del protagonisme dels processos migratoris, i de les formes com s'anomenen les violències en particular. Ha sigut professora visitant a diverses universitats de l'Argentina, Nicaragua i Equador.

Olga Vásquez Monzón
Olga Vásquez Monzón és docent a la Universitat Centroamericana José Simeón Cañas, on actualment dirigeix el Màster en Política i Avaluació Educativa, i a la Universitat del Salvador. Doctora en filosofia iberoamericana, les seves investigacions s'emmarquen en el camp de la història de les dones al El Salvador del segle XIX. Ha publicat textos a diversos llibres i revistes d'Alemanya, Costa Rica, Argentina i San Salvador. La seva producció més recent és el llibre "Mujeres en público. El debate sobre la educación femenina entre 1871 y 1889", resultat de la seva tesi doctoral.